

YATIRIM İNDİRİMİ VE DİĞER ALTERNATİFLER

Dr. Nihat EDİZDOĞAN

I — GİRİŞ

Günümüzde bütün ülkelerin temel sorunu hiç kuşkusuz fertlere daha iyi bir yaşama olanağı sağlamaktadır. Toplumda cereyan eden bütün olaylar daima bu gayenin elde edilmesi amacını taşır.

Ülkeler arasında bu yönden gözle görülür bir fark olduğu da bilinen bir gerçektir. Bazı ülkeler ileri bir yaşama düzeyine ulaşmış bulundukları halde, diğer bir kısmı ulaşamamış olmanın sıkıntılarını çekmektedir. Nitekim, dünya ülkelerini bu yönden bir ayırıma tabi tutmak keyfi bir davranış olarak nitelendirilmesine rağmen (1) son yıllarda çok kullanılan «gelişmiş ülke» ve «az gelişmiş ülke» deyimleri bu durumun bir ifadesidir.

Ancak, gerek gelişmiş ülkelerin istikrar içinde gelişme isteği, gerekse az gelişmiş ülkelerin iktisadi kalkınma çabası göstermesi, bugün, hayatı devam ettirmenin zorunlu bir koşulu durumuna gelmiştir.

Özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra «az gelişmiş ülkeler» olarak nitelendirilen ülkelerde bütün yönetici kadronun ve iktisat politikasının temel sorunu iktisadi kalkınmayı hızlandırmak olmuştur.

Bu temel sorunun çözümü çağımız iktisat ilmi uyarınca, sermaye birikiminin hızına bağlıdır. Bilindiği gibi, belli bir kalkınma hızına ulaşmak için gerekli yatırım miktarı kapital hasıla katsayısının bir

(1) Irma ADELMAN, Ekonomik Büyüme ve Kalkınma Teorileri, (Çev. V. ŞAĞAŞ), B.İ.T.İ. A. Yayını, No: 3, İstanbul 1972, s. 1

fonksiyonu olarak belirlenmektedir (2). Dolayısıyla belli bir kalkınma hızına ulaşmayı amaç edinen bir toplumda; kapital hasıla kat-sayısı veri kabul edilirse belli bir yatırım hacminin gerçekleşmesi kalkınmanın ön koşulunu teşkil eder.

Ancak gelir düzeyi en az yaşama standardında kararlılık kazanmış görünen (3) az gelişmiş ülkelerde yatırımları arttırmak için gerekli tasarruf artışını sağlamak olanaksız denecek kadar zordur. Bir başka deyişle «yoksulluğun kısır döngüsü» içinde yoksulluğa mahkûm görünen az gelişmiş ülkelerde tasarrufun ve dolayısıyla sermaye birikiminin artırılması karşılaştıkları en büyük engeldir.

Bu engelin aşılması, kamu sektörünün olduğu kadar, özel sektörün de bu konuda sahip olduğu güç ve yeteneklere bağlıdır.

Devletin rolü, özellikle özel sektöre mali bakımdan girişilmesine olanak bulunmayan ve kısa dönemde, verimli görülmeyen yatırımlarda toplanır. Alt yapı yatırımları denilen bu yatırımlar mevcut gelir düzeyini yükseltmekle kalmayıp faaliyette bulunan özel sektör işletmelerinin üretim kapasitelerini artırırken, yeni yatırım alanlarının açılmasına da büyük neden olurlar. Ancak, devlet bütçesi sadece iktisadi bakımdan faydalı olan yatırım harcamalarını kapsamaz, toplumun ihtiyaçlarını karşılayacak diğer harcamalara da yer

- (2) Bilindiği gibi Harrod-Domar Büyüme Modelinde temel formül

$$\frac{\Delta Y}{Y} = \frac{\Delta I}{I} = \alpha \cdot Q \text{ dır. Başka bir deyişle, büyüme haddi (ve-}$$

ya yakınma hızı) ve yatırım artış haddi; marjinal tasarruf meyli

$$\left(\frac{\Delta S}{\Delta Y} \right) \text{ ile yatırımın marjinal verimliliğine } \left(\frac{\Delta Y_a}{I} \right) \text{ eşittir. Vural}$$

SAVAŞ, İktisadî Analiz, Hilâl Matbaacılık Koll, Şti., İstanbul 1970, s. 497.

- (3) Buna «Düşük Seviyeli Denge Tuzağı (Low-Level Equilibrium Trap)» adı verilmektedir. Bkz. Benjamin HIGGINS, Economic Development, Revised Ed., W.W. Norton and Comp. Inc., New York 1968 s. 330-331.

Yatırım İndirimi

verir (4). Bu ise, devlet elindeki fonların, istense de istenmese de; yatırım dışı harcamalara akmasını gerektirir. Bu bakımdan kalkınmanın başlıca örgütleyicisi olan devletin, hızlı kalkınmayı sağlayabilmesi için karma ekonomi düzenine sahip bir toplumda özel teşebbüsün sermayesini de kalkınma plânlarında öngörülen amaçlara uygun biçimde idare etmesi gerekir

Özel tasarrufların plân amaçlarına uygun yatırımlara yöneltilmesi ise ancak milli ekonomide gerekli bir dizi tedbirin alınmasına bağlıdır.

İktisadi kalkınma savaşı içine girmiş olan az gelişmiş ülkelerde bu tür tedbirlerin başında vergi veya kredi politikasına dayanan ve birbirini tamamlayan çeşitli uygulamalar yer alır (5).

Kredi tedbirlerine göre daha etkin uygulama olanağı bulunan vergi tedbirleri, yatırımın maliyeti ile yatırımların getireceği vergi sonrası gelirden birisini etkilemeyi amaç edinen bir nitelik kazanır.

Vergi tedbirleri arasında yer alan yatırım indirimi, yatırımın maliyetine etkiye bulunarak yatırımın kârlılığını artıran, bu bakımdan işletme dönemini ilgilendiren bir teşvik tedbiri olarak kendini gösterir.

Devlet, hazırladığı plân ve programlarda belirtildiği alanlara yatırım yapan fert veya teşebbüslere böyle bir olanak sağlamakla hem yaptıkları yatırımların kârlılığını artırmak hem de onları kalkındırılması öngörülen faaliyet alanlarında yatırım yapmaya teşvik etmektedir.

Bu bakımdan yatırım indiriminin, kalkınmaya hizmet edebilecek üretim kollarında bir sınırlamaya gitmemesi diğer teşvik tedbir-

(4) Örnek olmak üzere 1950 yılında iktisaden az gelişmiş ülkelerin bütçelerinden yaptıkları; yatırım harcamalarının toplam harcamalar içindeki payını ve kalkınma harcamalarını gösteren tablolar için bkz. Norman BUCHANAN-Howard ELLIS, *Approaches to Economic Development*, Twentieth Century Fund, New York 1955, s. 336 ve 355.

(5) Bkz. A. R. PREST, *Public Finance in Under-Developed Countries*, Second Ed. Redwood Limited, London 1972, s. 51-52.

Dr. Nihat EDİZDOĞAN

lerine göre kapsamı çok daha geniş bir vergi teşvik tedbiri olduğunu gösterir.

Yatırım indirimi ile güdülen amacın çok yönlü ve etkilerinin toplam yatırım hacmini olduğu kadar müteşebbislerin yatırım kararlarını da etkilemesi bu konunun iktisat politikası tedbiri olarak ne kadar büyük bir önem taşıdığını gösterir.

Memleketimizde, ilk uygulandığı 1963 yılından zamanımıza kadar üzerinde en çok tartışması yapılan bir konu olan yatırım indirimi; iktisat, kamu maliyesi, işletme iktisadı, siyaset bilimi, vergi hukuku, muhasebe ve psikoloji gibi çok çeşitli bilim dallarını yakından ilgilendirmektedir.

II — Yatırım İndirimi Kavramının Tanımı

A — Terminoloji Sorunu

Yatırım indirimi (investment allowance), yatırım kredisi (tax credit) ve yatırım ihtiyatı (investment reserve) ile karıştırılmamalıdır. Zira bu üç vergi tedbiri nitelikleri bakımından birbirinden ayrıldığı gibi, uygulama şekil ve koşulları da farklıdır.

Maliye literatüründe yatırım kredisi, yatırım yapan bir teşebbüsün bu yatırımlarının belli bir oranının doğrudan doğruya o yılın vergi borcundan düşülmesi olarak deyimlendirilir (6).

Özellikle gelişmiş ülkelerin, iktisadi bakımdan geri kalmış ülkelere yaptıkları sermaye yatırımları için yükümlülerine uyguladığı bu vergi istisnası yatırım indirimi olarak yer alırsa da, bu tedbirin az gelişmiş ülkeler yönünden uygulama olanağı yok denecek kadar zayıf görünmektedir. Bu yönden düşünüldüğünde, yatırım kredisini gerçek anlamda yatırım indirimi olarak nitelendirme olanağı yoktur.

(6) Özhan ULUATAM, Yatırımları Teşvik Edici Vergi Politikası, S.B.F. Yayını, No: 311, Ankara 1971, s. 48; Doğan BAYAR, Sanayi İşletmelerinde Yatırım Politikası, E.İ.T.İ.A. Yayını, No: 106, Ankara 1973, s. 284.

Yatırım İndirimi

Öte yandan, gerek vergiye tabi gelir, gerekse vergi miktarı üzerinden düşülen yatırımlar ileride tekrar ödeniyorsa, devletçe sağlanan bu tedbire «yatırım ihtiyatı» denilir (7).

Teşebbüsler, yatırımları için gerekli sermaye miktarını yatırım ihtiyatı yoluyla da sağlayabilirler. Yatırım ihtiyatı devletten alınan bir borçtur. Teşebbüs tarafından alınan bu borç ilk yıl faydalanıldıktan sonra taksitler halinde tekrar ödenmektedir.

Müteşebbisin yatırım maliyetini düşüren devletten aldığı bu borcun geri ödeme süresi uzun vadeyi kapsarsa, yatırım ihtiyatının hali hazır değerini yükseltir. Bu bakımdan, gerek vergi veya matrahtan düşülen miktarın tekrar ödenmesi, gerekse uzun vadede hali hazır değerinin yüksek olması yatırım ihtiyatını devlet yönünden avantajlı bir duruma getirmektedir.

İskandinav memleketlerindeki yatırım indirimi uygulamalarında teşebbüsler net kazançlarının yarısına yakın bir kısmını yatırım ihtiyatı olarak devlet bankalarından birisine yatırmak zorundadırlar. Teşebbüsler bu ihtiyatları ancak gerekli koşullara uyan yatırımlarda bulundukları taktirde kullanabilmektedirler. Bu bakımdan sermayenin kıt faktör olduğu ve yatırımları için kuruluş sermayesine olduğu kadar düşük faizli ve uzun vadeli sermayeye de ihtiyaç duyan az gelişmiş ülkelerdeki teşebbüslerin bu tedbire de rağbet etmiyecekleri muhakkaktır.

Yatırım indiriminde, ileride tanımdan da görüleceği gibi, teşebbüsler yatırımlara ilişkin olarak yaptıkları indirimi vergi matrahından düşmektedirler. Aynı zamanda bu tedbirin amacının geniş ve özellikle kalkınma plân ve programlarına uygun olarak uygulanması, az gelişmiş ülkelerde üzerinde durulan başlıca vergi teşvik tedbiri haline gelmiştir.

B — Kavramın Tanımı

Bugün, İkinci Dünya Savaşından sonra birçok ülkenin yatırım-

(7) Aykut HEREKMEN, Kamu Ekonomisi Ders Notları, E.İ.T.İ.A. Yayını, Eskişehir, 1972, s. 49

larını artırmak için başvurdukları teşvik tedbirlerinden biri olan yatırım indiriminin türlü şekillerde tanımı yapılmıştır. Yapılan tanımlar genellikle yatırım indiriminin ele alınış şekline göre değişmektedir. Aşağıda bunlardan bazılarına yer vermekteyiz.

Yatırım indirimi, «yatırıma yöneltilen fonların belli bir yüzdesinin matrahtan veya vergi borcundan düşülmesini öngören selektif nitelikte bir tedbir» (8) olarak tanımlandığında, yatırım maliyetlerini etkileyen tedbirlerden yatırım kredisini de kapsamına almaktadır. Zira yatırım kredisinde, yatırımlarla ilgili olarak yapılan indirim teşebbüsün vergi borcundan, yatırım indiriminde ise vergi matrahından düşülür (9). Bu bakımdan, «yatırımcının yapacağı yatırımın belli bir oranını vergi matrahından düşmesi» (10) şeklinde yapılan tanım, yatırım indiriminin tanımına daha uygun düşmektedir.

Ü. Arsan, vergi yüküne etki eden bir faktör olarak ele aldığı yatırım indirimini, belirli alanlara saptanan miktarlarda yapılan yatırımların bir kısmının gelirden indirilerek vergi alınmaması (11) olarak tanımlamaktadır.

Benzer şekilde bir tanımda bulunan S. Tuncer, yatırım indirimini, «yatırımlara ayrılmış olan gelir ve kazançların, çeşitli yollarla, kısmen veya tamamen vergiden istisna edilmesini sağlayan bir yöntem» (12) olarak nitelendirmektedir.

Vergi Reform Komisyonunun hazırladığı raporda yer alan genel bir tanıma göre yatırım indirimi, «belli iktisadi faaliyet kollarında, vergiye tabii kazançtan sabit yatırımlar için belirli oranlarda yapılan indirimlerle vergiyi (Gelir ve Kurumlar Vergisini) azalt-

(8) Arif NEMLİ, Teşvik Edici Vergi Politikası, «Basılmamış Doçentlik Tezi», İ. Ü. İktisat Fakültesi, İstanbul 1968, s. 36

(9) Bkz. Ö. ULUATAM, a.g.e., s. 48

(10) Aykut HEREKMEK, Türkiye'de Yatırımları Teşvik Tedbirleri, E.İ.T.İ.A. Yayını, No: 108-62, Ankara 1973, s. 27.

(11) H. Üren ARSAN, Vergi Yüğü Üzerinde Bir İnceleme, S.B.F. Yayını, No: 264, Ankara 1968, s. 112

(12) Selâhattin TUNCER, Kamu Maliyesi, Gözden Geçirilmiş İkinci Baskı, Yalkın Ofset Matbaası, İstanbul 1971, s. 393

Yatırım İndirimi

rak, yatırım hacminin selektif plâna göre önemli ölçüde artmasını hedef tutan etkin bir mali teşvik tedbiri» (13) dir. Bu tanımda yatırım indirimi, konusu itibariyle, teşebbüslerin vergiye tabi kazancı ve yatırım tutarı veya fonu gibi iki temel unsura dayandırılmakta, bu iki unsur birbiriyle bağdaştırılarak tanımda belirtilen anlamda, vergi yükünde yatırımla ilgili bir azaltma yapıldığı ifade edilmektedir.

O. Dikmen, yatırıma ayrılan tutarların, genel bir şekilde veya belirli çeşitleri itibariyle, kısmen veya tamamen vergi dışı bırakılması (14) şeklinde bir tanım yapmakta ve yatırım indiriminin özel yatırımlara ayrılacak tutarları artırıcı bir tedbir olarak düşünülmesi gerektiğini belirtmektedir.

Bir başka görüşe göre yatırım indirimi, «yatırımları teşvik amacı ile yatırım yapan müteşebbisten yapmayana göre daha az vergi almayı hedef tutan bir finansman kaynağı» (15) dır. Böylece yatırım yapmak isteyen işletmenin daha az veya daha geç vergi ödemekle, eline daha fazla yatırılabilir fonlar geçebilir (16).

Özellikle az gelişmiş memleketlerde iktisadi kalkınmaya verilen önem dikkate alınır, uygulanan yatırım indiriminin de kalkınmayı hızlandırıcı nitelikte olması gerekir. Bu bakımdan yatırım indirimi «iktisadi kalkınmanın hızlanmasını sağlamak için kalkınma plânına uygun olan özel sektör yatırımlarını teşvik eden bir vergi istisnası» (17) şeklinde tanımlanır.

Memleketimiz gerçeklerine de uyan bu teşvik sisteminin esa-

-
- (13) Vergi Reform Komisyonu, Yatırım İndiriminin Geliştirilmesi Hakkında Rapor, İstanbul, Mayıs 1967, s. 39
 - (14) Orhan DİKMEN, «Yatırımlar ve Teşvik Edici Vergileme», Sanaide Yatırım ve Sermaye Terakümü, Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti, Birinci Konferans, İstanbul 1963, s. 461
 - (15) Hesap Uzmanları Kurulu Danışma Komisyonu Kararı, Yayın Sıra No: 146, Genel Sıra No: 149/10, Karar Tarihi 17/8/1966, s. 2
 - (16) Salih ŞANVER, Vergi Uygulamaları Ders Notları, İ.İ.T.İ.A. Yayını, No: 113, İstanbul 1973, s. 91
 - (17) Maliye Bakanlığı Hesap Uzmanları Derneği, Gelir ve Kurumlar Vergisi İzahları ve Beyanname Düzenleme Kılavuzu, Hud Yayınları, İstanbul 1974, s. 42.

sını, plâna uygun olarak yatırımlarda bulunan özel sektörün, bu yatırımları için yaptığı harcamaların belli bir yüzdesinin vergiye tabi kazançtan indirilmesinin devlet tarafından önceden kabul edilmesi teşkil eder.

Çok genel bir tanıma göre ise yatırım indirimi, «Gelir ve Kurumlar Vergisi yükümlülerine tanınmış bir vergi istisnası» (18) dir.

Sonuç olarak, buraya kadar değindiğimiz tanımlardan yararlanmak ve değişik niteliklerini bir araya getirmek suretiyle yatırım indirimi kavramının geniş olarak şöyle bir tanımını yapabiliriz:

Yatırım indirimi, devletin yapmış olduğu yatırımlar yanında iktisadi kalkınmanın hızlandırılmasını sağlamak için, Gelir ve Kurumlar Vergisi yükümlüleri tarafından yatırımlara yöneltilen fonların, aranan bazı koşullarla, Gelir ve Kurumlar Vergisinin matrahından kısmen veya tamamen düşülmesini öngören bir vergi tedbiridir.

Bu tanımdan yararlanarak yatırım indiriminin teorik unsurlarını şöyle sıralayabiliriz:

- i — Yatırım indirimi özel sektör yatırımlarına uygulanır.
- ii — Özel sektör yatırımlarının iktisadi kalkınmanın hızlandırılması amacına yönelmesini sağlar.
- iii — Yatırım indirimi, gelir ve kurumlar vergilerine tabi yükümlülerin vergi matrahlarından indirilir.
- iv — Yükümlülerin indirimden faydalanabilmeleri için, kanunun aradığı bazı koşulların yerine getirilmesi gerekir.

(18) Orhan BALİ, Yatırımlarının Teşviki, Ankara 1974, s. 28

(19) Gerçekten de millî tasarruf, yatırımın ve yatırımda sermaye birikiminin kaynağı olduğundan tasarrufsuz sermaye birikimi, sermaye birikimi olmadan da millî geliri artırmak güç, bazı durumlarda ise olanaksızdır. Ahmet KILIÇBAY, İktisat Teorisi, İ.Ü.İ.F. Yayını, No: 126, İstanbul 1962, s. 95. Türkiye için de geçerli olan bu durum kalkınma plânlarında da yer almaktadır. Bkz. D.P.T. Kalkınma Plânı İkinci Beş Yıl (1968-1972), Ankara Kasım 1967, s. 40

Yatırım İndirimi

- v — İndirim, kısmen veya tamamen uygulanır.
vi — Yatırım indirimi, devletin uyguladığı bir vergi tedbiridir.

III — Yatırım İndiriminin Amacı

Yatırım indiriminin, yapılan çeşitli tanımlardaki ortak özellikleri gözönünde tutulursa, başlıca iki temel amacı olduğu görülür:

1 — Teşebbüs kazançlarından dağıtılmayıp tasarruf edilen fonların belli bir amaca yönelen yatırımlarda kullanılması.

Az gelişmiş ülkelerin kalkınmalarını gerçekleştirebilmelerinde tasarruf seviyesinin önemi büyüktür. Bu ülkelerin sanayide ilerlemeleri yeni yatırım harcamalarının çoğalmasına bağlı olduğuna göre, yatırımların gerçekleştirilmesi için tasarruf edilen fonlara ihtiyaç vardır (19). Yatırımların dış yardım veya borçlarla karşılanması düşünüldüğünde, yatırımların kârlılık oranı düşük olabildiği gibi rantabilite bakımından da bir fark yaratabilir. Bu bakımdan önemli bir iktisadi politika olarak üzerinde durulması gereken husus; teşebbüsleri tasarrufa yöneltme, milli tasarruf düzeyini artırma ve dolayısıyla yatırıma yöneltilecek fonlar yaratma olması gerekir.

İktisadi politika gereği olarak, yatırımların tasarruf edilen fonlarla karşılanmasının tercih edilmesi yatırım indiriminin, indirimden yararlanma bakımından, firmaların finansman kaynağında büyük önem taşır (20).

Öte yandan, tasarrufların kullanıldığı yer de tasarruf düzeyinin yüksekliği kadar önemlidir.

Bu bakımdan, yatırım indiriminin temel amaçlarından biri de tasarrufları memleket ekonomisine yararlı yatırımlara kanallandırmaktır.

Gerçekten, tasarruf edilen kazançlar kısa vadeli sanayi yatırım-

(20) Özellikle rizikonun yüksek olduğu durumlarda, müteşebbisler yatırım yapmaktan vazgeçerek ellerindeki fonları atıl olarak tutmayı kendilerine daha uygun bulabilirler.

larına ayrılıp yüksek kazançlar elde etme amacıyla da kullanılabilir. Oysa, kalkınma için az kârlı, çok külfetli ve uzun beklemeyi gerektiren alt yapı yatırımları niteliğinde temel yatırımlara ihtiyaç vardır. (21). Bu tür yatırımlar bir işletmenin, bir kuruluşun yalnız başına başaramayacağı kadar büyük ekonomik sorumlulukları getirtirdiğinden, çoğu kez devlet tarafından yapılır.

İşte yatırım indirimi bu yönüyle, özel sermayenin bir kısmının alt yapı yatırımlarına kaymasını sağlamaya çalışmaktadır.

2 — Devletin, ileride sağlamayı tasarladığı daha fazla bir gelir için var olan gelirinin bir kısmından vazgeçmesi.

Yatırım indiriminin, ileride elde edeceği daha fazla bir gelir için devletin, elindeki bir gelirden vazgeçmesi basit bir mali politika gibi görünmesine rağmen, az gelişmiş ülkelerde üzerinde durulması gereken bir konudur. Özellikle vazgeçilen hasılatın miktarı veya bu hasılatın vergilendirilecek gelire göre oranı uygulanması düşünülen çeşitli teşvik tedbirlerinin seçiminde önem kazanır.

Gerçekten, az gelişmiş ülkelerde iktisadi ve mali politika olarak uygulanması düşünülen teşvik tedbirlerinin öngörülen hedefe varmada yarar sağlayacak ve memleket koşullarına uyacak biçimde olmaları gerekir. Bu bakımdan, devletin cari ve gerçekleştirilmesini öngördüğü yatırım harcamalarında bulunacağı gözününde tutulursa, bu harcamaların finansmanı için vergiye olan ihtiyaç kendiliğinden ortaya çıkar. Devletin ihtiyacı olan vergiyi toplıyabilmesi ise uygulanan teşvik tedbirleri ile yakından ilgilidir. Yatırım indirimi de devletin uyguladığı bir teşvik tedbiri olduğuna göre, devletin yatırım indirimini uygularken dikkatli davranması ve mali bir bunalıma düşmemesi gerekir.

Vergi Reform Komisyonu raporunda ise yatırım indirimi sistemi ile ulaşılmak istenen temel amaçlar şöyle özetlenmektedir (22):

-
- (21) Ahmet KILIÇBAY, Türk Plân Modeli ve Metodolojisi, İ.Ü.İ.F. Yayını, No: 184, İstanbul 1966. s. Fazla bilgi için bkz. Ergül HAN, Kalkınmada Altyapı Yatırımları, E.İ.T.İ.A. Yayını, No: 127/77, Eskişehir 1975

Yatırım İndirimi

i — Toplam yatırım hacmini artırma,

ii — Yatırımları belirli bölge ve üretim alanlarına yöneltme, özellikle gelişmemiş bölgelele yapılacak yatırımları teşvik etme,

iii — Verimsiz faaliyet kollarında ve spekülâtif nitelikte olan yatırımları engelleyip, yatırımların verimli alanlara yönelmesini sağlama,

iv — Sanayi ve diğer üretim alanlarında verimliliği artırma.

Ancak, yatırım indiriminin bu amaçları gerçekleştirmesi amaçlara uygun şekilde uygulanmasına bağlıdır. Aksi halde, devlet indirim sonucu vergi gelirinden yoksun kalabilir.

Bu bakımdan, amaçların gerçekleşmesi genel bir kalkınma plânını gerektirir (23). Bununla beraber, böyle bir plân olsa bile yatırımları zorlaştırmayan ve kösteklemiyen diğer teşvik ve koruma tedbirlerinin de yatırım indirimini desteklemesi icabeder (24).

IV — Yatırım İndiriminin Etkileri

Yatırım indirimi bir yandan bazı yatırımlar lehine beyan (ikâme) etkisi, başka bir deyişle ayırım etkisi yarattığı gibi, teşebbüsün sermaye maliyetinde bir düşmeye yol açarak gelir (ödeme) etkisi de

-
- (22) Vergi Reform Komisyonu, Genel Vergi Reformu, İkinci Kısım, İstanbul, Temmuz 1961 (Vergi Reform Komisyonu Raporları, C. I, İstanbul 1969) içinde, s. 29
- (23) Başlangıçta batı ülkelerinde olduğu gibi dengesiz kalkınmaya kitlenin şuurunun karşı koyması ile olanak bulunmadığı, bu nedenle zamanımızda, kalkınma plânlarının genellikle dengeli kalkınma stratejisine göre hazırlandığı, özellikle az gelişmiş ülkelerde hem yol gösterici hem de emredici ilkelere fazlasıyla yer verdiği belirtilmektedir. Bkz. İsmail TÜRK, «Niçin ve Nasıl Sanayileşme», Türkiye Ekonomi Kurumu Türkiye'nin Sanayileşmesi Sorunu Semineri, Ankara, Haziran 1970, s. 8-9; D.P.T., Plânlama Nedir? Niçin Plân Yapıyoruz?, Yayın No: 3, Ankara, Mart 1973, s. 10
- (24) Selâhattin TUNCER, «Yatırım İndirimi», İktisat ve Maliye Dergisi, C. X, sayı 9, İstanbul 1963, s. 384

sağlar (25). Aşağıdaki incelememizde yatırım indiriminin bu iki etkisine yer vereceğiz.

A — Beyan Etkileri

Yatırım indirimiyle, aranılan koşullara sahip yatırımlara harcanan tutarların vergi matrahından indirilebilmesi, teşebbüse vergi tasarrufu sağladığından, yatırım net maliyetini düşürmektedir.

Çeşitli yatırım indirimi ve değişik vergi oranlarına göre yatırım indiriminin yatırım maliyetini düşürdüğü aşağıda gösterilmiştir.

Yatırım indirimi oranları (%)	Vergi Oranları (%)				
	20	36	40	50	60
	Yatırım maliyetinde düşüş oranları (%)				
30	6	9.8	12	15	18
40	8	12	16	20	24
50	10	15	20	25	30

Kaynak: Ö. ULUATAM, a.g.e., s. 136 ,Tablo II. 15; A. HEREK-MEN, Türkiye'de Yat., a.g.e., s. 30. Dpn. 35 deki tablodan yararlanılmıştır.

Memleketimizdeki yatırım indirimi ve vergi oranları alınarak düzenlenen tabloda vergi oranlarındaki artış müteşebbis için daha büyük bir tasarrufa yol açmakta, yatırım indirimi oranı yükseldikçe belirlenen her vergi oranında bu tasarruf büyümektedir. Hatta yatırım indirimi oranı % 80, vergi oranı % 20 olduğunda yatırım maliyetinde düşüş oranı % 16, vergi oranı % 60 olduğunda ise % 48 olmaktadır.

- (25) Yatırım indiriminin bu etkileri aynen, vergileme oranı ve amortismanların özel yatırımlarda yarattığı etkilere benzetilir. Bkz. O. DİKMEN, a.g.m., s. 461

Yatırım İndirimi

Öte yandan, irat akımını aynı bırakarak kârlılık derecesine etki eden net maliyetteki bu düşüş, yatırımın kârlılık derecesini de düşme oranında yükseltmektedir (26).

Bu nedenle, yatırım indirimi yolu ile yatırılabilir kaynakların plânlanan alanlara yöneltilmesi müteşebbisin bu alanlarda kârlılıkta sağladığı artış yüzdesi ile ölçülmektedir (27). Birim yatırımın yatırım indirimi tanınmadan önceki ve indirimi tanındıktan sonraki net kârlılığı ise aşağıdaki formülle bulunur (28):

Yatırımın vergiden sonraki iradı (i)

Vergi oranı (v)

Yatırım indirimi yapılan yatırımların belli bir yüzdesi (a)

Birim yatırımın vergiden sonraki değeri $i(1-v)$ olarak yazılırsa, yatırım indirimi tanınmadan önce, birim yatırımın net kârlılığı :

$$k = \frac{i(1-v)}{1} \text{ dir.}$$

Yatırım indirimi yatırım maliyetini düşürdüğünden yatırımın net kârlılığı yükselir ve payda $(1-av)$ olur. Müteşebbis bundan sonra sadece net maliyeti için amortisman payı ayırabilir. Payın yıllık değerinde meydana gelecek azalma irat artışına benzediğinden, yatırım indiriminden sonra yatırımın kârlılık derecesi :

$$k = \frac{i(1-v) + av}{(1-av)} \text{ şeklinde yükselmiş olarak formüle edilir.}$$

Müteşebbis yatırım kararını vermeden önce diğer maliyetlerle

-
- (26) Kenan BULUTOĞLU, Vergi Politikası, İ.Ü.İ.F. Yayını, No: 130, İstanbul 1962, s. 283; D. BAYAR, a.g.e., s. 286
- (27) Kenan BULUTOĞLU, Türk Vergi Sistemi, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1966, s. 82; Arif NEMLİ, «Hızlandırılmış Amortisman ve Yatırım İndirimi», İ.Ü.İ.F. M.E.K. Onuncu Seri - Sene 1964, İstanbul 1965, s. 131
- (28) K. BULUTOĞLU, Vergi Pol., a.g.e., s. 283

beraber vergi indiriminin sağlayacağı maliyet tasarrufunu da göz-önünde tutarak kendisine en çok kâr getiren alana yatırımda bulunur 29).

O halde, yatırım indiriminin müteşebbisleri istenilen alanlara yatırım yapmaya yöneltmesi, indirimden yararlanamıyan faaliyet kollarından indirimin tanındığı faaliyet kollarına doğru sermaye malı akışını başlatabilir. Yatırım mallarının bu hareketi yeni alanlardaki sermayenin marjinal verimliliğini azaltacağından sermaye malı akışı, her iki üretim alanında sermayenin marjinal kârlılığı eşitleninceye kadar sürer (30). İşte yatırım indiriminin yarattığı bu etki beyan (ikame) etkisidir (31).

Yatırım indiriminin yukarıda söz konusu ettiğimiz beyan etkisi ile toplam yatırım hacmini artırırken üretimde kullanılması düşü- nülen teknikle ilgili bir başka ikame etkisi de vardır. Bu yönü ile yatırım indirimi daha çok müteşebbisin kararları üzerinde etkili olur (32).

Yatırım indirimi ile sermaye maliyetinin düşürülmesi müteşeb- bisin kullandığı üretim faktörleri bileşiminde sermaye lehine, işgücü aleyhine bir değişiklik yapması sonucunu yaratır. Bu durum, yatırımların geri kalmış bölgelere kaydırılmak istenmesiyle daha da kuvvetlenebilir.

Gerçekten, yatırım indirimi ile özel teşebbüs yatırımlarını geri kalmış bölgelere çekmek ve bu bölgelerdeki işsizlere yeni iş alan- ları yaratmak istenirken; çok düşük ücretlere rağmen işgücünün eği-

(29) O. DİKMEN, a.g.m., s. 447

(30) Bununla beraber, büyük likidite sıkıntısı çeken ve borç hacmi genişlemiş olan firmaların, verimliliği düşük olsa bile diğer alternatiflere bakmaksızın indirimli yatırımları tercih etmeleri mümkündür.

(31) Yatırım indiriminin sadece net yatırımlara uygulanmış olması bazı firmalar için beyan etkisi yapmaz. Üç firma ele alınıp yapı- lan bu analiz için bkz. A. NEMLİ, a.g.m., s. 130 - 135

(32) Bkz. Gülten - Haydar KAZGAN, «İktisat Politikası Tedbiri Olarak Yatırım İndirimi», İ.Ü.İ.F. Mecmuası, C. 22, Nisan - Eylül 1962, No: 3 - 4, İstanbul 1963, s. 82 - 83.

Yatırım İndirimi

timden yararlanamaması, beslenme koşullarının iyi olmaması ve işgücü devir oranının yüksekliği gibi nedenlerle gerçek işgücü maliyetlerinin yüksek olması, müteşebbisleri sermaye-entansif bir üretim tekniğini kullanmak zorunda bırakabilir (33).

Bu üretim tekniği bazı işletmelere yarar da sağlar. Özellikle ekonominin geri sektöründe bulunan küçük teşebbüslerin üretim kapasiteleri, Japonya'da olduğu gibi, kullanılan tekniği geliştiren ufak çaptaki sermaye malları ile büyük ölçüde artırılabilir.

Öte yandan, sabit sermaye ile büyüme firmaya riziko da yüklemektedir. Özellikle konjonktüre karşı duyarlı olan yatırımlar söz konusu olduğunda sabit sermaye firmanın talep değişmelerine karşı duyarlılığını artırmakla, talep düşse bile yatırılan sabit sermayeden vazgeçme olanağı bulunmadığından birim maliyeti yükseltmektedir. Bu bakımdan yatırım indirimi sermaye maliyetinde bir düşme sağlamış olsa bile, firma rizikodan kaçınmak amacıyla daha az sermaye-entansif bir tekniği tercih ederek büyümesini gerçekleştirebilir.

Bununla beraber, yatırım indiriminin neden olacağı ek yatırımların gelir artırma gücü, ilkinde olmasa bile birbirini izleyen safhalarda istihdamı artırma amacını sağlayabilir.

B — Gelir Etkileri

Kalkınmanın hızlanması bakımından önemli olan yatırım indiriminin bu etkisi özellikle iktisadi kalkınma hızını yükseltmek için yatırım hacmini artırmak zorunda bulunan az gelişmiş memleketlerde üzerinde durulması gereken bir konudur.

Bu bakımdan yatırım indiriminin genel yatırım hacmi üzerine olan gelir etkisini, özel sektör yatırımlarının dağılımındaki değişmeyi tayin eden beyan etkisi kadar önemsemek gerekir.

(33) G. - H. KAZGAN, a.g.m., s. 83; Hüsnü KIZILYALLI, Türk Vergi Sisteminin Ekonomik Analizi, S.B.F. Yayını, No: 286, Ankara 1969, s. 304

Daha öncede belirttiğimiz gibi, net yatırım (34) için tanınan vergi indirimi bir yandan devletin vergi gelirini azaltırken, öte yandan birikmiş amortismanları üstünde yatırımlarda bulunan teşebbüslerin vergi sonrası kârlılık derecelerini yükseltir. Teşebbüsün net gelirindeki artışın toplam yatırılabilir kaynakların düzeyini artırıcı bir etki yapabilmesi yani yatırım indirimi dolayısıyla genel yatırım hacminde bir artış olması, geniş ölçüde indirimin sermaye kârlılığını artırma oranına bağlıdır (35). Sermaye kârlılığındaki az bir artışın da yatırım hacminde önemli bir artış yaratması düşünülemez. Bu nedenle yükümlüler artan net gelirlerini yatırımlar yerine, tüketimleri için de kullanabilirler.

İşte bu olasılık, günlük ekonomi gözönünde tutularak, yatırım indirimi uygulanmasa ne olur, uygulanırsa ne olur tartışmasını getirmiştir (36). Özellikle az gelişmiş bir ülke olarak memleketimizde, yatırım indiriminin uygulanması ile devletin vergi gelirlerinin azaldığı ve yapılması gereken yatırımları gerçekleştiremediği görüşü yatırım indirimine yöneltilen tenkidlerin başında gelir. Yatırım indirimi savunanlar ise indirimin özel yatırımları teşvik ettiği ve bu sayede toplam yatırımların arttığı görüşündedirler.

-
- (34) Net yatırım; gayri safi yatırımdan amortismanlar çıktıktan sonra geriye kalan yatırım olup bu yatırımlar üretim gücünde net bir artışa, başka bir deyişle sermaye birikimine yol açarlar. Bu bakımdan az gelişmiş ülkelerde büyük önem taşırlar. A. KILIÇBAY, *İktisat Teo., a.g.e., s. 24*
- (35) Bkz. Bu çalışma s. 140
- (36) Yatırım indirimi konusunda yapılan tartışmalar için bkz. Pierre FONTANEAU, «Yatırımlarda Vergi İndiriminin Psikolojik, İktisadi ve Mali Vejheleri», (Çev. K. Erkiner), İ.Ü.İ.F. Yayını, No: 263, M.E.K. Dördüncü Seri, İstanbul 1969, s. 117 vd.; Yılmaz BÜYÜK-ERŞEN, «İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânının Finansmanı Meselesinde Türk Vergi Sisteminin Bünyesi», E.İ.T.İ.A. Dergisi, C. V, Sayı 1, Ankara 1969, s. 294 - 295; Sadun AREN, «Yatırım İndirimi ve İktisadi Politika», İ.Ü.İ.F. Yayını, No: 138, M.E.K. Altıncı Seri - Sene 1960, İstanbul 1962, s. 119 - 123; Zeki KURUCA, «Yatırım İndirimi ve Maliye Politikası», İ.Ü.İ.F. Yayını, No: 138, M.E.K. Altıncı Seri, İstanbul 1962, s. 177 - 186; Aslan Başer KAFAOĞLU, «Kalkınmanın Sosyal Açısı ve Vergi Reformu Komisyonu Raporu», İ.Ü.İ.F. Yayını, No: 144, M.E.K. Yedinci Seri - Sene 1961, İstanbul 1963, s. 233 - 235.

Yatırım İndirimi

Bu görüşlerin ortak yanı, devletin yatırım indirimi uygulamakla toplam yatırımları arttırıp arttıramadığı üzerinde toplanmaktadır. O halde açıklanması gereken husus, yatırım indirimi uygulaması ile toplam yatırımın artıp artmadığıdır.

Bunun için, devletin yatırım indirimi uygulamakla uğradığı gelir kaybını başka vergilerle, enflasyonla veya borçlanma ile toplayıp toplamadığını, gelir azalmasını kabul ediyorsa, cari ve yatırım harcamalarından hangisini kısıtığını gözönünde tutmak gerekir. Bu hususlar dikkate alındığında yatırım indirimi uygulaması ekonomide üç ayrı sonuç meydana getirebilir:

1 — Yatırımların vergi matrahından indirilmesi ile özel teşebbüs, yararlandığı ve devletin gelir kaybına uğradığı miktar kadar yatırım yapabilir. Bu taktirde genel yatırım hacminde bir artış olmadan sadece özel sektör yatırımlarının yapısında bir değişme olabilir (37). Nitekim, indirim bulunmadığında özel sektörün yatırım yapmadığı bölgelere veya faaliyet alanlarına kamu sektörü yatırımlarda bulunacaktır. İndirim yolu ile bu alanlara kamu sektörü yerine özel sektör yatırım yapmış olacağından gerek toplam yatırım hacmi, gerekse toplam yatırımların dağılımında bir değişme olmaktadır (38).

Ancak ileriki yıllarda, vergi gelirini ve devletin yatırılabilir fonlarını yükseltmek bakımından bir zaman süresi söz konusu olursa, devlet harcamalarının özel kesim harcamalarına üstünlüğü kabul edilen bir gerçektir (39).

(37) K. BULUTOĞLU, Vergi Pol., a.g.e., s. 284-286; G. - H. KAZGAN, a.g.m., s. 75-77

(38) Bkz. H. Ü. ARSAN, a.g.e., s. 112.

(39) Bu üstünlük iki kesim arasındaki gelir etkisinin millî gelirdeki değişmeye etkisiyle açıklanabilir. Bunu şöyle formüle edebiliriz:

Devlet harcamaları dolayısıyla millî gelirdeki değişme ... (u)

Devlet harcamalarındaki değişme (a)

Devlet harcamalarındaki değişmenin çoğaltan etkisi (b)

olarak ifade edilirse; $u = a + b$ olur.

Buna karşılık özel kesim harcamalarının gelir etkisi sadece çoğaltan etkisinden ibaret olduğu için daha az gelir yaratıcı etkisi vardır. Bkz. G. - H. KAZGAN, a.g.m., s. 75-76.

2 — Yatırım indiriminin devletin gelirini azaltıp yatırımlarını kısıtıldığı durumlarda, toplam yatırım hacminin artması; indirim ile yükümlülere sağlanan gelirlerin tasarruf edilmesi ve ayrıca tüketim için ayrılan gelirlerden bir kısmının da yatırımlara yönltilmesi ile sağlanabilir.

Bu bakımdan yatırım indirimi, özel sektör tüketimini kısıarak yatırım hacmini yükseltmeğe, atıl tutulan ve spekülâtif amaçlar için kullanılan fonları yatırıma aktarmağa veya lüks gayrimenkullere yöneltilen fonları ekonominin verimliliğini arttıracak alanlara yönelmeğe de teşvik edebilir (40). Hatta, geniş bir şekilde uygulanan yatırım indirimi, bir bakıma gelir vergisinin subjektif bir harcama vergisi halini alması sonucunu yaratır (41).

Müteşebbislerin yatırım yapacakları alanları önceden tahmin edememeleri dikkate alınırca, yatırım indiriminin uygulandığı alanların devlet tarafından saptanmasıyla müteşebbislere bu hususta yol gösterilmiş, aynı zamanda lüks harcamalara yöneltilen fonlar da bu alanlara çekilmiş olmaktadır. Bu yönüyle yatırım indiriminin ekonomi bakımından yararlı olduğu muhakkaktır.

Nitekim Türkiye’de olduğu gibi amaç lüks konut yerine maki-ne ve teçhizat yatırımlarını arttırmak şeklinde «yatırım kalıplarını değiştirmek» olduğunda ikincilere tanınan yatırım indiriminin başarılı ve yararlı olduğu kuşkuyla yer vermemektedir (42).

Önemli olan husus, yükümlülerin kalan gelirlerinin hepsini tasarruf edip etmedikleridir. Yatırım indiriminden yararlanan yükümlüler tasarladıkları yatırımları gerçekleştirdikleri gibi vergi yüklerinin azaldığını ve gelirlerinin arttığını da göreceklerdir. Kalan gelirlerinin hepsini tasarruf etmeleri için ancak tüketim taleplerinin gelir elâstikiyetinin sıfır olması gerekir. Bu ise gerçeğe uymaz (43).

(40) O. DİKMEN - M. YAŞA, Vergi ve Kalkınma, İstanbul Ticaret Odası, Sanayi Odası ve Ticaret Borsaları Müşterek Yayını, No: 1, İstanbul 1963, s. 16

(41) O. DİKMEN, a.g.m., s. 461

(42) Carl S. SHOUP, Türkiye’de Vergi Reformu Plânlaması (Teksir), Gözden Geçirilmiş Nihai Rapor, 28 Eylül 1972, s. 14

Yatırım İndirimi

Bu bakımdan, yatırım indiriminin sermaye kârlılığını ne oranda artırdığı sorunu üzerinde önemle durmak gerekir.

3 — Üzerinde durulan başka bir olasılık da, özel teşebbüsün zaten yatırım yapacağı, indirimden yararlandığı takdirde ise önceden yatırıma ayırdığı fonları belirtilen alanlara yöneltmekte olduğudur. Fakat unutulmamalıdır ki, indirimin gelirinde sağladığı artışı müteşebbis tüketimi için veya verimli olmayan amaçlarda kullanabilir.

Yatırım indirimi gelir etkisinin özel harcamaları arttırdığını daha önce ifade etmiştik (44). Ancak bu harcamaların tüketim ile yatırım arasında nasıl bölündüğü hakkında önceden kesin olarak birşey söylenemez. Vergi tasarrufunun önemli bir kısmının yatırımlarda kullanıldığı kabul edilse bile tüketim harcamalarında da bir artış beklenebilir (45). Artışın fazla olması halinde, özel sektör yatırımlarının dağılımındaki değişme ile beraber vergi gelirleri de indirim nedeniyle azalmış olduğundan, genel yatırım hacminde de azalma olması muhakkaktır.

Bu üç olasılıktan ekonomi bakımından en yararlı olanı ikinci husus olmasına rağmen, toplam yatırım hacminde artış yine de yatırım indiriminden sonra birim yatırımın kârlılık derecesine bağlı olmaktadır.

Yatırım indiriminin yatırımın kârlılığında ufak artışlar yaratması (46) hatta devletin yatırım harcamalarını daha fazla azaltması (47), yatırım indirimi gelir etkisinin beyan etkisinin aksine toplam yatırım hacmini azaltıcı bir rol oynadığını göstermektedir.

(43) Kenan BULUTOĞLU, «Türk Vergi Sisteminde Reform Meselesi», İ.Ü.İ.F. Yayını, No: 144, M.E.K. Yedinci Seri - Sene 1961, İstanbul 1963, s. 74; Y. BÜYÜKERŞEN, a.g.m., s. 295

(44) Bkz. Bu çalışma s. 144 Dpn. 39

(45) C. S. SHOUP, a.g.e., s. 13; A. NEMLİ, a.g.m., s. 136

(46) Yapılan bir hesaplama göre, en yüksek gelir dilimlerinde yatırım indirimi, vergiden sonra net kârlılığı %8 olan bir yatırımın kârlılığını sadece %9.75'e çıkarmaktadır. Bkz. K. BULUTOĞLU, Türk Vergi Sis., a.g.e., s. 82

(47) K. BULUTOĞLU, Vergi Pol., a.g.e., s. 285

V — Yatırım İndirimi ve Diğer Alternatifler

Özel teşebbüs yatırımlarını belirli üretim alanlarına veya bölgelerine yöneltmek için vergi politikası tedbiri olan yatırım indirimi yerine ucuz kredi politikası, karşılıksız sermaye yardımı «sübvansiyon» ve hızlandırılmış amortisman gibi tedbirler de kullanılır.

Yatırım indirimi, kapitalin rantabilitesini yükseltmesi veya maliyetini düşürmesi dolayısıyla yatırım yapılması istenilen alanlara özel yatırımları çekmekte, özel kesim yatırımlarının bölgeler ve üretim alanları bakımından yapısını değiştirmektedir (48). Amaç bu olduğu takdirde diğer tedbirler de bu amacı sağlayabilir. Fakat elde edilmek istenen amaçlar yıldan yıla değiştiği gibi memleketler arasında da farklılık gösterir.

Elde edilmek istenen amaçlara göre yukarıda yer verdiğimiz çeşitli tedbirlerin uygulanabilme olanakları ve yatırım indirimi ile karşılıklı ilişkileri, incelenmesi gereken bir özellik taşır.

A — Yatırım İndirimi ve Ucuz Kredi Politikası

Varılmak istenen amaç özel teşebbüs yatırımlarını belirli üretim kesimlerine ve gelişmemiş bölgelere yöneltmek yanında bu yatırımların hacmini de arttırmak olunca, ucuz kredi politikası ile yatırım indirimi arasında bir fark ortaya çıkmaktadır.

Özellikle konjonktürün alçalma safhasında yatırım indirimi ucuz kredi politikasına göre daha etkin bir araç olmakta, toplam talebin çok kuvvetli olduğu bir devrede ise yatırım indirimi faiz hadini yükseltmektedir (49).

Devlet, uyguladığı yatırım indirimi yerine vergi gelirinin bu kısmını, banka sisteminin ucuz kredi politikasındaki ek maliyetini karşılamaya ayırdığı takdirde, toplam yatırım hacminde yatırım in-

(48) G-H. KAZGAN, a.g.m., s. 83-84; K. BULUTOĞLU, Vergi Pol., a.g.e., s. 283; D. BAYAR, a.g.e., s. 287.

(49) S.B. CHASE, «Tax Credits for Investment Spending», National Tax Journal, Vol. 15, March 1962, s. 45

Yatırım İndirimi

diriminin uygulandığı duruma göre daha yüksek bir artış sağlanması mümkündür (50). Başka bir ifade ile, devletin kendisine olan maliyetin altında bir faiz haddi üzerinden verdiği kredinin bütçesine olan yükü, krediyi alanın gelirinde sağlayacağı salt artış nedeniyle vergi şeklinde giderilebilir. Bu bakımdan devletin ucuz kredi vermesi sadece kredi alanın gelirinde değil, bütün ekonomiyi kapsayan bir sonuç yaratır (51). Bu durumu bir örnek ile açıklayalım:

Diyelim ki, devlet yatırım indirimi uygulamakla 250 milyon liralık vergi gelirinden vazgeçmiş, başka bir deyişle vergi kaybına uğramıştır. Eğer indirim oranı %50 ise özel sektördeki yatırım artışı 500 milyon liraya ulaşabilir (52). Devlet yatırım indirimi uygulamayı vergi yolu ile bu fonu yükümlüden alsa ve teşvik etmek istediği alanlardaki firmalara ucuz kredi vermede fon olarak kullansa, yani bankaların uyguladıkları normal faiz haddi %10 olduğunda, devlet sözkonusu olan 250 milyon lirayı teşvikini öngördüğü firmalara faiz oranını düşürmek yoluyla hareket etse ve bunun için de faizin yarısını bağışlamış olsa, bu durumda 5 lira 100 liralık bir yatırıma yol açacağından, toplam yatırım hacmi 5 milyar liraya yükselir (53). Böylece yatırım indirimi uygulandığında %50 oranındaki indirimle göre 500 milyon liraya çıkabilen toplam ek yatırım hacmi ucuz kredi politikası uygulandığı zaman 5 milyar lira olmaktadır (54).

(50) G-H. GAZGAN, a.g.e., s. 84

(51) Rifat TOKAT, Yatırımların İnkişafı İle İlgili Vergi Problemleri, Hesap Uzmanları Kurulu Bilim Raporu, No: 142-448-13, İstanbul 1964 s. 10

(55) Vergi hasılat kaybının iki katı bir yatırım artışı yarattığı varsayımından hareket edilirse bu şekilde bir sonuç elde edilir. Aslında yatırım indirimi uygulanmasa da yükümlüler vergi ödedikten sonra da kalan gelirlerini yatırıma ayırabilirler.

(53) Yükümlüler vergi sonrası kalan gelirlerini de yatırıma ayırırlarsa, ucuz kredi ile 5 milyara yükselebilen ek yatırım hacmi 10 katı değil bundan da fazla olabilir. Bu nedenle İtalya, Mezzogiorno'nun kalkınmasında ucuz kredi ile sağlanan fonların yatırım hacmine olan bu etkin etkisini gözönünde tutarak yatırım indirimi ve sermaye yardımı ile beraber ucuz kredi politikasına da başvurmuştur. Bkz. G-H. KAZGAN, a.g.e., s. 85

(54) Bu durum faiz haddinden hareketle şu şekilde bulunur:
5 lira 100 liralık bir yatırım artışına yol açarsa, 250 milyon lira;
(250 milyon $\times$ 100) : 5 = 5 milyar lira olur.

Yükümlülerin vergiden sonra kalan gelirlerini yatırımlara ayırdıkları düşünülmesine bile devletin uyguladığı ucuz kredi politikası ile toplam ek yatırımların hacmi yukarıdaki örneğe göre 10 katı bir artış göstermektedir. Bu oranın en yüksek sınırı ise örnekten de görüleceği gibi 20 katı olmaktadır (55).

Bu duruma göre ucuz kredi, ister kısa vadeli olsun, isterse orta veya uzun vadeli olsun, krediyi alan müessesenin finansman maliyetini de düşürmüş olmaktadır.

Finansman maliyetini düşürme yönünden devletçe sağlanan ucuz kredi iki yoldan etkili olur:

i — Ödenecek faizin düşük tutulması ile firmanın finansman maliyetini düşürmesi,

ii — Firmanın, normal faiz haddinde faizleri ödeyememekten dolayı katlanacağı rizikoyu asgariye indirmesi.

Özellikle dışarıdan sağlanabilen sermaye ve kredi olanaklarının devletçe garanti edilmesi, bu sermayenin özel kesimde riziko endişesinden uzak daha rahat yatırım alanı bulma olanağını sağlar (56).

Devletin yatırım indirimi uygulamasıyla uğrayacağı vergi kaybını, özel teşebbüsün gerçekleştireceği yatırımları sonucu elde edeceği gelir artışıyla giderebileceği düşünülebilir (57). Bu bakımdan

(55) Yatırım indirimi oranı %50, devletçe teşebbüslere sağlanan yatırım artışı 2 kat olduğu düşünüldüğünde 250 milyon lira; $250 \times 2 = 500$ milyon liralık bir yatırım artışı meydana getiriyordu. Bkz. Bu çalışma s. 148. Ucuz kredi politikası uygulandığında 5 milyar liralık ek bir yatırım artışı sağlandığına göre toplam ek yatırımların hacmi; (5 milyar/5 milyon) un sonucu olarak 10 katı olmaktadır. Eğer devlet yatırım indirimi de uygularsa, vazgeçtiği 250 milyon liranın 20 katı olan 5 milyar liraya ulaşılmış olur.

(56) Bu konuda fazla bilgi için bkz. Haydar KAZGAN, «Özel Teşebbüslere Devlet Yardımı: Ucuz Kredi», İktisat ve Maliye Mecmuası, C. VIII, Sayı 6, İstanbul 1961, s. 15-27

(57) Bkz. H. KAZGAN, «İtalyan Vergi Sisteminde Yatırım İndirimi», İ.Ü.İ.F. Yayını, No: 138, M.E.K. Atıncı Seri, İstanbul 1962, s. 125-126; Y. BÜYÜKERŞEN, a.g.m., s. 294; Fehamettin ERVARDAR, «Vergi Uygulamasıyla İlgili Bazı Meseleler», İ.Ü.İ.F. Yayını, No: 210, M.E.K. Öndördüncü Seri, İstanbul 1967, s. 222

yatırım hacmindeki artış büyüdükçe gelirin arttığı ve bu artışın da vergi gelirlerinde bir artışa yol açtığı sonucu çıkarılabilir. Ancak bu anlayıştan hareket edilirse ucuz kredi politikası yatırım indirimine göre özel yatırım hacminde ve dolayısıyla vergi gelirlerindeki artışı sağlamada da etkin bir teşvik aracı olmaktadır. Bu bakımdan hangi tedbire ağırlık verilmesi gerektiği, uygulamada istenilen amaca göre değişebilir.

İtalya'da kanun koyucu, banka sistemine müdahale edilmediği takdirde gerek piyasa faiz haddi üzerinden kredilerin talep edilmesi, gerekse verilen kredinin rizikosunun düşük tutulması nedeniyle kuzey bölgesindeki yatırımlara akan fonları güney bölgesine çekmek için ucuz kredi politikasına başvurmakta (58), Türkiye'de ise özellikle bölgelerarası gelişmemişlik farklarını azaltmak amacıyla gelişmemiş bölge olarak kabul edilen yörelerde ucuz ve uzun vadeli kredi politikası uygulanarak yatırımların bu bölgelere kaydırılmasına çalışılmaktadır (59).

Ucuz kredi politikası teşvik tedbiri olarak yatırım hacmini arttırmada daha etkin bir araç olmakla beraber, firmalar yönünden düşünüldüğünde yatırım indirimi, gerek tasarruf-yatırım süresini asgariye indirmek, gerekse aşırı borçlanmanın firmaya yüklediği rizikoyu kaldırmak bakımından daha önce belirttiğimiz ucuz kredinin firmaya bu yolla sağladığı olanaklardan daha teşvik edici bir niteliktedir. Zira yatırım indirimi firmanın öz sermaye / borçlar oranını yükseltir ve bu suretle borç alma yeteneğini artırır. Bu nedenle devletin ucuz kredi politikasını yürütebilmesi yatırım indirimine de bağlı görünmektedir. Eğer firmaların öz sermaye / borçlar oranı düşük ve bu durum devamlı olursa, ucuz kredi devlete çok pahalıya mal olabilir. Nitekim, bahsedilen durumlarda ucuz kredi borcun tahsil edilememe tehlikesini de beraberinde getirir.

Firmaların büyüme olanakları öz sermaye / borçlar oranına bağlı olduğuna ve otofinansmanın da firmanın borç alma yeteneği-

(58) G-H. KAZGAN, a.g.m., s. 85

(59) D.P.T. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânında Türk Özel Sektörü, Yayın No: DPT. 948-TUD: 13, İstanbul 1970, s. 18-19

ni arttıran tek husus bulunduğuna göre yatırım indirimi ve ucuz kredi tedbirlerinin bir arada yürütülmesinin gerekliliği açık bir şekilde görünmektedir (60). Özellikle toplam yatırımların arttırılması ve bu artışın belli bir düzeyin altına düşmemesi isteniyorsa; gelişen firmaların, durgun ve gerileyen firmalara göre her iki teşvik tedbirlerinden birlikte yararlandırılması daha olumlu bir sonuç alınmasını sağlayabilir (61).

B — Yatırım İndirimi ve Sübvansiyonlar

Devletin ekonomik hayata müdahale suretiyle yatırımları teşvikinde sübvansiyonların mı, yoksa içlerinde yatırım indiriminin de bulunduğu diğer tedbirlerin mi daha etkili olduğu ve daha iyi sonuç verdiği geniş ölçüde tartışılan bir konudur (62). Nitekim uygulamada birçok memleket her iki tedbire de yer vermekte ve böylece hiç olmazsa politik baskıların müdahale araçlarına olan etkilerini hafifletmeye çalışmaktadır.

Geniş anlamda, devletin varlığı ve tüm faaliyetleri dolayısıyla özel ekonomi sektörlerine sağlanan özel destekler olarak tanımlandığında çok çeşitli konuları kapsayan ve bu bakımdan uygulandığında daha iyi sonuçlar verdiği ileri sürülen sübvansiyonlar (63), sa-

(60) Ucuz kredi politikası belirsizlik ve rizikonun yüksek olduğu durumlarda firmalara olumlu etkide bulunabilir. Eğer likidite durumu elverişli, kredi alabilme kapasitesi yüksek bulunan firmalar da faiz haddi düşük diye ucuz kredilerden yararlanma yoluna giderlerse gerçekte verimli olmayan yatırımlara da girişmeyi isteyebilirler. Bu durum firmaların verimliliği üzerinde olumsuz bir etki yaratabilir. Haydar KAZGAN, «Yatırımlarda Finansmanın Rolü», İktisat Fakültesi Mecmuası, C. 20, No: 1-4, İstanbul 1960, s. 95

(61) S. B. CHASE, a.g.m., s. 45

(62) Bkz. V.R.K.R., C. I., s. 28

(63) Günter SCHMÖLDERS, «Kamu Harcamalarının İktisadî Tesirleri», (Çev. S. Turhan) İ.Ü.İ.F. Yayını, No: 209, M.E.K. Üçüncü Seri, İstanbul 1967, s. 87; Selâhattin TUNCER, «İktisadî Kalkınma ve Masraf Politikası», İ.Ü.İ.F. Yayını, No: 103, Üçüncü Seri, İstanbul 1958, s. 17-18

dece endüstriyi, tarım ve tirareti teşvik etmek veya korumak amacıyla bu üretim dallarına karşılıksız veya eş değer alınmadan verilen yardımlar (64) olarak dar anlamda tanımlandığında ve sadece yatırımlara olan etkileri düşünüldüğünde, belirli zümrelerin kapsamını daha da daraltması nedeniyle diğer tedbirlere göre daha az başarılı olmaktadır.

İster geniş ister dar anlamda ele alınsın, özel sektör yatırımlarını teşvik konusunda sübvansiyonları savunan ve yerenlerin ileri sürdükleri düşünceler şöyledir (65) :

Sübvansiyonların daha iyi sonuç verdiğini ileri sürenler;

i — Sübvansiyon sisteminin yatırım yapılması istenen alanın daha objektif ve iyi olarak seçilmesini mümkün kıldığı,

ii — Devletin sübvansiyon yolu ile yatırımları teşvik ederken, katlanacağı fedakârlığın sınır ve kapsamını önceden kesin olarak belirleyebildiği ve saptayabildiği,

iii — Özellikle yeni teşebbüs ve işletmelerin kuruluşlarını izleyen ilk yıllarda kâr sağlayamadıkları görüşünden hareket ederek, sübvansiyonların teşebbüs ve işletmelerin kurulmasında daha etkili bir teşvik unsuru niteliğinde olabildiği görüşündedirler (66).

Teşvik tedbiri olarak sübvansiyon düşüncesine karşı olup yatırımların teşvikinde diğer malî tedbirlerin daha başarılı olduğunu savunanlar ise;

i — Sübvansiyonların belirli bir zümreyi desteklediğini ve bunlardan yararlananların gerek alan, gerekse şahıs olarak belirtilmesinde, siyasi nüfuzun etkili olduğunu, bu nedenle suistimal ve kayır-

(64) İsmail TÜRK, İktisadî Gayeli Malî Yardımlar, S.B.F. Yayını, No: 58, Ankara 1957, s. 2

(65) Bkz. G. SCHMÖLDERS, a.g.m., s. 88 - 91; İ. TÜRK, a.g.e., s. 28 - 29; V.R.K.R. C. I. s. 28 - 29

(66) Örneğin, enerji üreten firmalara verilen sübvansiyonlar bu firmaların yüklenecekleri riski azaltır ve dolayısıyla daha fazla yatırımlarda bulunabilmelerini sağlar. John F. DUE, Government Finance, Economics of the Public Sector, Fourth Ed. Homewood Illinois 1968, s. 15.

malara yol açarak vatandaşlar arasında eşitsizlik yarattığını ve demokratik düzenin temel ilkelerinden olan «fırsat eşitliği»ni zedelediğini,

ii — Bu şekilde özel desteklerden yararlanmayanların, devlet vatandaşı olarak ödedikleri vergilerin sübvansiyon yolu ile başkalarına verildiği yolunda bir düşünceye sahip olduklarını ve sübvansiyonların bu nedenle olumsuz bir tepki uyandırdığını,

iii — Bir bakıma karşılıksız olduğundan, sübvansiyonlardan yararlananların bunları iane olarak düşünebileceklerini, bu bakımdan onur kırıcı bir nitelik taşıdığını,

iv — Kanun koyucunun öngördüğü koşullara uyabilen kapsamı daha geniş tedbirlerin bulunduğu ve koşullara sahip herkesin sağlanan bu olanaklardan yararlandırılmadığında hakkını arayabildiği halde, sübvansiyonlar konusunda böyle bir olanağın bulunmadığını, ileri sürmektedirler.

Zamanımızda piyasa ekonomisi esaslarına yönelmiş topluluklarda sadece piyasa kuvvetlerinin serbest hareketlerini plân çerçevesinde yürütmek yolunda devletin müdahalesi düşünülse bile (67) plânlama ile vergi politikası ve vergiciliğin iktisadî fonksiyonu arasındaki sıkı ve organik olarak nitelendirilen ilişki (68) sübvansiyonlar uygulansa bile vergi politikasını ve bu yolla teşebbüslere sağlanan malî teşvik araçlarını gerekli kılar. Hatta, iktisadî plânlamanın özel sektörde esas itibarıyla vergi politikasıyla gerçekleşme ve uygulama olanağını bulabildiği ifade edilmektedir (69).

Birçok memlekette, yukarıda belirttiğimiz düşüncelerin bağdaştırılarak uygulandığı görülmektedir. Örneğin; Almanya'da eskiyen gemilerin yenileri ile ikame edilmesinde deniz ulaştırmasına sübvansiyon verilmesine karşılık; Hindistan, Şili ve Japonya'da demir ve çelik sanayiine sübvansiyon verilmektedir (70). Amerika'da

(67) G. SCHMÖLDERS, a.g.m., s. 88

(68) Maliye Vekâleti Vergi Reform Komisyonu, Genel Vergi Reformu Raporu (I. ve II. Kısımlar), İstanbul 1961, s. 23

(69) Bkz. V.R.K.R., C. I., s. 29

(70) Özellikle Japon sübvansiyon sistemi çok çeşitli sanayi dallarını kapsamaktadır. Bkz. G. SCHÖLDERS, a.g.m., s. 89

deniz ticaret ve havacılık sektörlerine verilen sübvansiyonlar bu endüstrilerin gelişmesi amacını taşımasına karşılık 1949 yılında önerilen programdaki sübvansiyonlar tarımsal üretimi belirli bir düzeye indirmeyi teşvik için kullanılmayı salık vermektedir (71). Uygulanan yatırım indirimi ise, ülkedeki yatırımların gayri safi millî hasıla üzerinden %2 oranında düşüklük gösterdiği gerekçesi ile konmuştur (72). İspanya'da yatırımda bulunanlara yatırım sermayesinin %20 oranında sübvansiyon verilmekte, ayrıca çeşitli vergi indirimleri uygulanarak yatırımları teşvik edilmektedir. Sermayesinin yarısı oranında sağlanan yatırım kredisi ise yatırım için gerekli finansmanı büyük ölçüde karşılamaktadır. Yunanistan'da da devlet yatırımcıya %3 oranında dolaylı olarak sübvansiyonda bulunduğu gibi, koşullara uyan yatırımcı teşebbüsler yıllık kazançlarının %40'ı (Adalarda %80'i) oranında yatırım indiriminden yararlandırılırlar (73).

Gerçekten diğer teşvik tedbirleri ile beraber uygulanmadığında devlet tarafından verilen sübvansiyonlar ekonomi içinde dolaysız ve daha çok dolaylı etkiler yaratmaktadır. Bazıları kuruluş yeri koşullarını değiştirmekte, diğer bir kısmı ise ikame yatırımların teknik ilerlemesini engellemekte (74), hatta toplam arzda tıkanıklık göstermeyen üretim kollarında enflasyonla savaşmada yarar sağlayamadığı gibi aksine belirli sektörlerdeki üreticilerin satın alma gücünü arttırdığından enflasyonist bir etki bile yaratabilmektedir (75). Fakat en önemlisi, bir kere sübvansiyon kullanıldıktan sonra uygu-

(71) John F. DUE, «Amme Masrafları ve Ekonomideki Önemi», (Çev. A. Nemli), İ.Ü.İ.F. Yayını, No: 171, M.E.K. İkinci Seri, İstanbul 1965, s. 156

(72) Salih ŞANVER, Gelir Vergisi ve Kurumlar Vergisi, İ.İ.T.İ.A. Yayını, No: 227, İstanbul 1972, s. 103

(73) Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Diğer Ülkelerdeki Teşvik Tedbirleri, T.C. Başbakanlık D.P.T. Yayını, Yayın No: DPT - 1025, TUD-16, Ankara 1971; Confederation of British Industry, Batı Avrupa'da Vergileme, (Çev. A. Rasim Duru) İstanbul Sanayi Odası Yayını, İstanbul 1968, s. 110

(74) G. SCHMÖLDERS, a.g.m. s. 90.

(75) Macit İNCE, «Modern Devlet Giderleri ve Yeni Gelişmeler», A.İ.T.İ.A. Dergisi, Ç. I, Sayı: 2, Ankara 1969, s. 47

lamada vazgeçilemeyip her sene ölçüsünün artırılmasının gerekmesidir.

C — Yatırım İndirimi ve Hızlandırılmış Amortisman

İktisadî işletmelerin bünyesinde, onların faaliyetlerine ayrılmış gayrimenkuller, makineler, tesisat ve demirbaşlar gibi teçhizat ve gayrimaddî hakların bir veya birkaçından meydana gelen sabit sermaye unsurları vardır.

Bu sabit sermaye unsurları gerek zaman etkileri, gerekse eskime, aşınma, yıpranma ve yeni buluşlar gibi nedenlerle değer azalmalarına uğrarlar.

Bu kıymetlerin uğradıkları değer azalışlarını ait oldukları devrelere yüklemek, başka bir deyişle; «kaybolan, azalan, değerini kaybeden bir aktif değeri karşılayabilmek, telâfi edebilmek için, aynen veya aşağı yukarı olarak işletmenin kârından ayırmak» amortismanının konusunu teşkil eder (76).

«Amortisman» kelimesi birbirinden çok farklı birçok anlamlarda kullanıldığı gibi (77), uygulamada da çok çeşitli amortisman yöntemlerine başvurulur (78). Fakat, teşebbüslerin yatırımlarının ge-

(76) Cevat YÜCESOY, Envanter ve Bilânço, Beşinci Baskı, Çağlayan Basımevi, İstanbul 1970, s. 28.

(77) Bkz. C. YÜCESOY, a.g.e., s. 29 - 31

(78) Çeşitli memleketlerde uygulama alanı bulmuş başlıca yedi çeşit amortisman yöntemi vardır. Bkz. T.C. Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü, Mevzuatımıza Yeni Giren Müesseselerden Yatırım İndirimi ve Azalan Bakiyeler Usulü İle Amortisman, Yayın No: 36, Şark Matbaası, Ankara 1963, s. 34. Bazı memleketlerdeki uygulama için bkz. Nasuhi BURSAL, «Amortisman ve Vergi Arasındaki Münasebetler», İ.Ü.İ.F. Yayını, No: 144, M.E.K. Yedinci Seri, İstanbul 1963, s. 114 - 116. Vergi Usul Kanunumuz, bunlardan «Sabit yüzdelere amortisman» ve «Azalan bakiyeler üzerinden amortisman» yöntemlerini kabul etmiştir.

tireceği geliri değiştirmek için teşvik tedbiri olarak devletin uyguladığı amortisman yöntemi hızlandırılmış amortismandır (79).

Hızlandırılmış amortisman, uygulanan amortisman rejiminden (genellikle normal amortisman yöntemi denilen «yıllık paylar metodu») daha kısa zamanda amortisman ayrılmasına olanak veren bir yöntem olduğuna göre (80), hem müteşebbisi yatırıma yöneltmek ve hem de yatırım hacmini arttırmak bakımından yatırım indiriminden beklenen sonuçları verebilir. Bu iki etkiyi tek tek ele alarak aralarındaki farkları belirtmeye çalışalım.

Hızlandırılmış amortismanın firmanın yatırımını teşvik etmesi, amortisman uygulanmasıyla sağlanan fonların döner sermayenin finansmanında oynadığı rol ile açıklanmaktadır (81). Bu yöntemle sabit sermaye unsurları çok kısa zamanlarda amorti edilip yatırım maliyetini geri alma olanağı sağlandığına göre (82), firma bakımından ilk yıllarda finansman maliyetini düşürücü bir etki yaratır.

Faiz haddinin yüksek olduğu memleketlerde amortisman fonlarının büyük ölçüde döner sermayenin finansmanında kullanılması, döner sermayenin finansman maliyetini cari faiz haddinin altına indirebilir. Bunun yanında, amortisman fonları firmanın öz sermaye/borçlar oranını yükseltmek suretiyle borçlanmanın rizikosunu düşürerek firmanın daha iyi koşullarda borç almasını sağlayabilir (83).

Az gelişmiş memleketlerde uzun vadeli kredinin «Sınai Kalkın-

(79) Memleketimizde uygulanan hızlandırılmış amortisman «Azalan bakiyeler yöntemi»ne göredir. Bilânço esasına göre defter tutan yükümlüler isterlerse, amortismanı tâbi iktisadî değerlerini bu yöntemi uygulayarak yok edebilirler.

(80) Diğer amortisman yöntemlerine göre üstünlüğünü gösteren hesaplama sonuçları için bkz. Ö. ULUATAM, a.g.e., s. 65 - 78

(81) Bkz. G. - H. KAZGAN, a.g.m., s. 87

(82) Gerçekten de, yatırım maliyetini 5 yıl gibi kısa bir dönemde amorti etmeye yardımcı olduğu ve vergi yükümlülüğünü ileriki yıllara erteleyerek teşebbüsün, yükümlülüğün bileşik faizinin değeri kadar kâr etmesini sağladığı belirtilir. Bkz. A. R. PREST, a.g.e., s. 51

(83) G. - H. KAZGAN, a.g.m., s. 87

ma Bankaları» tarafından karşılandığı (84), bu nedenle yatırımcıların her zaman uzun vadeli krediyi bulamadıkları ve dolayısıyla kısa vadeli borçlarla yatırımlarını gerçekleştirdikleri düşünülürse, hızlandırılmış amortismanın firmaya uzun vadeli fonlar kazandırma da oynadığı rol daha iyi anlaşılmış olur.

Aynı zamanda firmanın uzun vadeli ve düşük faizli kredi bulamaması yatırımın büyüklüğüne de etki eder. Nitekim, uzun vadeli borçların faiz haddinin yüksek olması firmanın büyüklüğünü küçük tutmasına yol açar. Çünkü firma için riziko ve belirsizlik önemli faktör olduğundan sabit sermaye ile büyümenin en az riziko koşulları altında gerçekleşmesi gerekir. Bu bakımdan hızlandırılmış amortismanın firmanın büyüklüğüne olan bu etkiyi de azalttığı ileri sürülebilir.

Hızlandırılmış amortisman uygulanması ile firmada biriken fonlar, mevcut sabit sermayenin teknik eskime süresi dolana kadar kullanıldıktan sonra bu tesislerin yenilenmesi yerine yeni yatırımlara ayrılırsa firmanın yatırım hacmini genişleten net yatırımların artışı sağlanır. Teknik değişimin çok hızlı olduğu gelişmiş memleketlerde bu yönüyle hızlandırılmış amortismanlar firmaların teknik değişimleri izlemelerinde büyük yarar sağlar.

Teknik yenilikleri yakından izleyemeyen az gelişmiş memleketlerde ise hızlandırılmış amortismanın faydası, teknik eskime süresi dolmadan biriken fonların kısmen yeni yatırımlarda kullanılması olanağını yaratmasıdır (85).

Firma yerine iktisadî kalkınma ve iktisadî istikrar gibi iktisadî amaçlar sözkonusu olduğunda yatırım indirimi de hızlandırılmış amortisman gibi, özellikle az gelişmiş memleketlerde yeni yatırımlara uygulanan diğer teşvik tedbirlerine göre daha avanjlıdır (86).

(84) Sermaye arzının az olması faiz haddini yükseltmekte, yüksek faiz ise yatırımların yapılmasını engellemektedir. Bu nedenle Sınai Kalkınma Bankaları kurularak teşebbüslere düşük faizli uzun vadeli kuruluş kredileri sağlanmaktadır. Vural SAVAŞ, Az Gelişmiş Memleketlerde Kalkınmanın Finansmanı, E.İ.T.İ.A. Yayını, No: 17, Eskişehir 1963, s. 184

(85) G. - H. KAZGAN, a.g.m., s. 88

(86) A. NEMLİ, a.g.e., s. 46; O. DİKMEN, a.g.m., s. 460

Yatırım İndirimi

Eğer yatırım indirimi sadece net yatırımlara uygulanırsa bu memleketlerin kalkınmaları için büyük önem taşıyan sermaye birikimi oranı artırılmış olur (87).

Kısa vadeli iktisadî istikrarın sağlanmasında ise yatırım indirimi hızlandırılmış amortismandan daha avantajlıdır (88). Yatırım indiriminin refah devresinde indirim oranının düşük tutularak uygulanması, harcamaların düzeyi üzerinde daha çabuk ve etkili olabilir. Durgunluk devresinde ise indirim oranının yükseltilmesi aynı sonucu verir. Bu nedenle ekonominin genel durumuna göre indirim oranlarının yükseltilip düşürülmesi ile yatırım indirimi, ani sonuçların istenilen zamanda alınmasını sağlayan bir teşvik tedbiri olmaktadır.

Yatırım indirimi ve hızlandırılmış amortisman devletin teşvik edici vergi politikası araçları olmaları nedeniyle teşebbüslerin bu tedbirlerden yararlanmaları vergi gelirlerinde de bir kayıp yaratmaktadır. Hızlandırılmış amortisman bu bakımdan daha az sakıncalı görünürse de, durgun bir ekonomi için doğru olabilen bu husus gelişen bir ekonomi için düşünüldüğünde yanıltıcı olabilir. Zira gelişen bir ekonomide sermaye stokuna her yıl yeni ilâveler yapıldığından, devletin hızlandırılmış amortisman nedeniyle vazgeçtiği vergi gelirlerini tekrar elde etmesi düşünülemez.

Ayrıca hızlandırılmış amortisman, gelecekteki vergi ödemeleriyle, bunların bugünkü değeri arasındaki farkın teşkil ettiği zarar şeklinde çok pahalıya malolabilmekte, bu zarar hali hazır değerlerin bilinmeyen bir şekilde azaltılması dolayısıyla gizli kalabilmekte, bu nedenle devlet parasını faydasızca harcamaya teşvik etmektedir (89). Nitekim, uygulanan hızlandırılmış amortisman yöntemlerinin yatırımlar üzerindeki olumlu etkisine karşılık devletin vergi gelir-

(87) Az gelişmiş ülkelerin iktisadî analiz yönünden belirtilen en önemli özelliklerinden biri de bu ülkelerde sermaye birikiminin çok yetersiz, hızının da çok yavaş bir artış göstermesidir. Vural F. SA-VAŞ, Kalkınma Ekonomisi, B.İ.T.İ.A. Yayını, No: 6, İstanbul 1974, s. 27

(88) A. NEMLİ, a.g.e., s. 46

(89) C. S. SHOUP, a.g.e., s. 14

lerini büyük ölçüde azaltması yatırım indirimi sisteminin salık verilmesini gerektirmiştir (90).

Bu bakımdan gerek yatırım indirimi, gerekse hızlandırılmış amortisman uygulanan memleketlerde bir arada ele alınıp yatırımların bu iki tedbirden yararlandırılmasına gidilmektedir (91). İşletmelerin sabit değerlerinin hem amortismanına tâbi tutulması, hem de yatırım indiriminden yararlandırılması ise işletmelere büyük üstünlükler sağlamaktadır (92).

VI — Sonuç

Yatırım indirimi ile güdülen amacı gerçekleştirmek bakımından uygulanan yukarıda değindiğimiz alternatifler, özel teşebbüs yatırımlarını teşvik ve yönlétmede bazı hususlarda tercih edilebilir bir tedbir görünümündedirler. Bu bakımdan, politika tedbirî olarak yatırım indirimi üzerinde karar vermeden önce alternatif tedbirlerin de dikkatli bir incelemeye tâbi tutulması alınacak sonuçların önemi bakımından gereklidir.

-
- (90) Bkz. E. C. BROWN, «The New Depreciation Policy Under the Income Tax: An Economic Analysis», National Tax Journal, Vol. 8, No: 1, March 1955, s. 96
- (91) Bu hususta ayrıntılı bilgi için bkz. Confederation of British Industry, a.g.e.
- (92) Bazı varsayımlardan hareketle işletmelere sağlanan bu üstünlüğün iki kişilik bir ortaklıkta ve üç kademede hesaplanması için bkz. Salih ŞANVER, İşletme Vergiciliği ve Türk Vergi Sistemi, İ.İ.T.İ.A. Yayını, No: 42-99, İstanbul 1968, s. 98-103.